

Георгієва Ірина Павлівна,
аспірант ОРІДУ НАДУ при Президентіві України

ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЯК НАУКОВА КАТЕГОРІЯ ТА ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті здійснено аналіз останніх наукових досліджень і публікацій у сфері захисту інтелектуальної власності та узагальнено сучасні наукові підходи до визначення понять «захист інтелектуальної власності» та «інтелектуальна власність».

Ключові слова: захист, інтелектуальна власність, захист інтелектуальної власності, наукові дослідження в галузі інтелектуальної власності.

Heorhiyeva Iryna

THE PROTECTION OF THE INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS AS A SCIENTIFIC CATEGORY AND THE SUBJECT OF RESEARCH

This paper analyzes the recent research and publications in the field of the intellectual property protection and the generalized modern scientific approaches to the definition of the conceptions "the intellectual property protection" and "the intellectual property".

Keywords: protection, the intellectual property, the intellectual property protection, the research in the field of the intellectual property.

Георгиева Ирина Павловна

ЗАЩИТА ПРАВА ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ КАК НАУЧНАЯ КАТЕГОРИЯ И ПРЕДМЕТ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

В статье осуществлен анализ последних научных исследований и публикаций в сфере защиты интеллектуальной собственности и обобщены

современные научные подходы к определению понятий «защита интеллектуальной собственности» и «интеллектуальная собственность».

Ключевые слова: защита, интеллектуальная собственность, защита интеллектуальной собственности, научные исследования в области интеллектуальной собственности.

Постановка проблеми: Нині в Україні існує ціла низка проблем, пов'язаних як із безпосереднім регулюванням права інтелектуальної власності, так і з захистом відповідних прав. При цьому ця проблема є настільки масштабною, що стосується не лише права на інтелектуальну власність окремих громадян, творчих колективів чи бізнесових структур, а й негативно впливає на стан національної та економічної безпеки країни, значно погіршує імідж країни серед міжнародної спільноти, про що свідчать численні міжнародні рейтинги та звіти. Зокрема, 1 травня 2013 року опубліковано доповідь Управління торгових представників США (USTR), в якій Україну названо «пріоритетною іноземною державою під спостереженням за порушення прав інтелектуальної власності». Україна стала першою державою, що потрапила в цю категорію за останніх 11 років [22].

Примітно, що стан справ у сфері захисту інтелектуальної власності погіршується з кожним роком дедалі більше. Так, відповідно до Звітів про глобальну конкурентоспроможність країн рейтинг України щодо захисту прав інтелектуальної власності стрімко знижується: якщо в 2010–2011 рр. Україна посідала 113 місце в рейтингу [23], то в 2011–2012 рр. – 117 місце [24], а в 2012–2013 рр. – 120 місце за рівнем захисту інтелектуальної власності [25].

Всі вищезазначені факти спричиняють адекватну реакцію вітчизняної наукової спільноти – захист прав інтелектуальної власності останнім часом став предметом численних семінарів, симпозіумів, парламентських слухань (останні з яких відбулися у травні 2013 року), круглих столів, науково-практичних конференцій за міжнародною участю тощо.

Метою статті є узагальнення останніх наукових досліджень в галузі захисту інтелектуальної власності та сучасних наукових підходів до визначення поняття «захист інтелектуальної власності» та «інтелектуальна власність».

Аналіз останніх публікацій. Аналіз останніх наукових доробок із досліджуваної теми ілюструє значний науковий інтерес до проблеми регулювання та захисту інтелектуальної власності в Україні. Вагомий внесок у розробку теоретичних та практичних проблем регулювання та захисту інтелектуальної власності в Україні здійснили науковці різних галузей науки. Серед вітчизняних науковців різнобічні аспекти правового регулювання та захисту права інтелектуальної власності досліджували П. Андрушко, А. Бовін, А. Бояр, В. Базидевич, В. Галуцько, Р. Денисова, В. Дріб'язко, Т. Іванчевська, В. Жаров, І. Личенко, Ф. Кіріленко, О. Коцюба, Г. Корчевний, О. Мельник, Н. Можаровська, М. Паладій, О. Підопригора, Н. Резанова, Р. Стефанчук, О. Хотяшева, М. Цибульова, О. Шакірова, Т. Шевельова, Ю. Шемшученко, Є. Юркова та ін.

Серед російських дослідників, які розробляють проблему захисту прав інтелектуальної власності, варто відзначити праці О. Аблезгова, Г. Бромберга, В. Зінова, В. Мухіна, А. Орехова, Б. Розова, А. Шатракова, та західних вчених – Ідріс Каміл, Гордон В. Сміта, Стівена Дж. Френка, Девіда Дж. Тіза та ін.

Огляд основних теорій права інтелектуальної власності та їх вплив на розвиток сучасного законодавства України досліджено О. Кохановською [13], Т. Гринько, Н. Степаненко, які досліджують проблему захисту прав інтелектуальної власності з економічної точки зору, а саме – з огляду членства України в СОТ; економіко-правові аспекти управління та захисту інтелектуальної власності в умовах інтеграції та безпеки бізнесу стали предметом дослідження З. Живко [7], О. Шакірова [17], які розглядають актуальні питання щодо правового регулювання захисту інтелектуальної власності в умовах адаптації законодавства України до міжнародного права; адміністративно-правові засади управління у сфері охорони права на об'єкти

інтелектуальної власності досліджувала І. Запорожець [8]; проблеми забезпечення адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності в Україні стали предметом дослідження Є. Юркової [20].

Отже, на підставі аналізу останніх наукових досліджень в галузі інтелектуальної власності можемо зробити висновок, що більшість із них здійснені вченими-юристами, та певною мірою стосуються проблем правового та міжнародно-правового регулювання захисту прав інтелектуальної власності.

Іншим аспектом, що перебуває на порядку денному науковців на сучасному етапі, є економічна складова права інтелектуальної власності в євроінтеграційних та глобалізаційних процесах, захист інтересів бізнесових інтересів, а саме – проблеми патентування, створення бренду та торговельної марки тощо.

Водночас у контексті нашого дослідження на особливу увагу заслуговує публікація В. Ярмош [15] «Удосконалення системи управління інтелектуальною власністю», в якій авторка мала на меті визначити основні принципи та недоліки чинних систем управління інтелектуальною власністю, спираючись на вітчизняний і зарубіжний досвід, та запропонувала підходи до вдосконалення механізму управління інтелектуальною власністю, та дисертаційне дослідження Т. Ромат [14] «Механізм державного управління у сфері захисту інтелектуальної власності в Україні», метою якого було запропонувати комплексний державно-управлінський підхід до розв'язання проблем захисту інтелектуальної власності та довести, що захист інтелектуальної власності є окремою державно-управлінською функцією, яка полягає в реалізації державно-управлінських завдань, пов'язаних із відносинами щодо запобігання порушенням прав інтелектуальної власності, їх виявлення та покарання за них. Автор доводить, що метою реалізації такої функції є захист моральних та матеріальних прав суб'єктів інтелектуальної власності на результати їх творчої, наукової та інноваційної діяльності, а також їх законних інтересів; оскільки зазначені дослідження стосуються саме управлінської складової права інтелектуальної власності.

При цьому нині бракує наукових розвідок в галузі державного управління захистом права інтелектуальної власності, оскільки навіть за умови найефективнішого законодавства на сьогодні ми не здатні забезпечити його ефективної реалізації. До того ж саме в управлінській площині лежить створення ефективних механізмів та засобів адекватного захисту інтелектуальної власності, ефективної інституціональної системи управління інтелектуальною власністю, потребує вдосконалення суб'єкт-суб'єктної та суб'єкт-об'єктної взаємодії щодо захисту прав інтелектуальної власності.

Виклад основного матеріалу. Сучасна історія терміну «інтелектуальна власність» розпочалася в 1967 році після створення Всесвітньої організації інтелектуальної власності, членом якої є Україна з 26 квітня 1970 року.

В ч. 1. ст. 41 Конституції України наголошується, що «кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності», своєю чергою, ч. 1 ст. 54 громадянам гарантуються свобода літературної, художньої, наукової, творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності, відповідно до ч. 2. ст. 54, кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [1].

На підтвердження основних положень Конституції 11 вересня 1997 року в Україні набула чинності Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод. У ст. 1 Протоколу цієї Конвенції записано: «Кожна фізична чи юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом або загальними принципами міжнародного права» [3].

У ст. 418 Цивільного Кодексу України визначено право інтелектуальної власності як право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові

права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом.

Право інтелектуальної власності є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом [16].

Словник-довідник з інтелектуальної власності у широкому розумінні визначає інтелектуальну власність як закріплені законом права, що є результатом інтелектуальної діяльності в науковій, художній та промисловій галузях [11].

За визначенням укладачів «Енциклопедичного словника з державного управління», інтелектуальна власність – нематеріальні продукти творчої діяльності людини (колективу) в науковій, виробничій, літературній та мистецькій галузях. Об'єкти інтелектуальної власності: винаходи, патенти, товарні знаки, промислові зразки, сорти рослин та інші селекційні й біологічні досягнення, геологічні й географічні карти, схеми, комп'ютерні програми тощо, літературні та науково-літературні твори, аудіовізуальні й фотографічні твори, а також музичні, драматичні, живописні та інші твори мистецтва, – підлягають правовій охороні, а економічний простір з об'єктами інтелектуальної власності – правовому регулюванню Цивільним, Господарським, Кримінальним, Митним кодексами України [5].

Енциклопедія державного управління наводить визначення інтелектуальної власності, як результат інтелектуальної творчої діяльності однієї людини (автора, виконавця, винахідника) або кількох осіб (колективу) [6].

О. Мікульонюк визначає інтелектуальну власність як закріплені законом права на результат інтелектуальної діяльності в науковій, літературній, художній і промисловій сферах [10].

Наукові категорії «право інтелектуальної власності» та «інтелектуальна власність» дуже часто ототожнюються. На думку А. Бояра, різниця між цими

категоріями існує, проте її нівелювання в деяких випадках може бути виправданим [2]. У рамках нашого дослідження особливо актуальною видається наукова категорія «захист права інтелектуальної власності».

Загалом юридична теорія визначає право на захист як первинне та невідчужуване право людини та громадянина.

Права людини – це специфічна система, що складається з розмаїття окремих елементів, частин і потребує їх сприйняття в цілісності, що надає можливість вийти на нові методологічні підходи. Зокрема, йдеться про наддисциплінарність, яка потребує розглядати проблему прав людини і як міждисциплінарний феномен, що досліджується філософією прав людини, теорією держави і права, конституційним правом, соціологією, філософією тощо.

За своєю організацією та проявами права людини виступають складним об'єктом, що передбачає системно-логічне вивчення. Вони мають певні специфічні ознаки: по-перше, становлять юридичну базу для всієї системи прав людини; по-друге, мають всезагальний і невідчужуваний характер; по-третє, мають безпосередню дію і нарешті підлягають підвищеному захисту й гарантованості державою. У цьому випадку права людини постають як комплексне утворення, що потребує комплексного підходу до їх пізнання та визначення.

У філософській термінології природні права людини – це іманентна властивість людської природи, відображення певних вимог, що впливають з умов існування людини, які породжені натуральними законами без участі людини як їх автора. «Природність» цих прав має своє коріння швидше в їхній природженості – притаманності індивідові в тому, що він народився людиною як суспільною істотою, а отже, автоматично набуває правового статусу, котрий визначається сутнісними характеристиками самого суспільства» [21].

Юридична енциклопедія під редакцією Ю.С. Шемчушенка визначає захист прав власника як забезпечення чи відтворення порушеного права власності компетентними органами або самим власником [19].

Право на судовий захист суб'єктивних прав інтелектуальної власності є конституційним правом кожної особи (ст. 55 Конституції України) [1], проте судовому захисту підлягають лише ті права суб'єктів інтелектуальної власності, що охороняються законом (ст. 423 і 424 ЦК України), – особисті немайнові та майнові права інтелектуальної власності [16].

Охорона права інтелектуальної власності забезпечується нормами конституційного, цивільного, кримінального та адміністративного права

Висновки. Отже, на нашу думку, одним із пріоритетних інструментів на який має опиратися держава у вирішення проблем, пов'язаних із інтелектуальною власністю, повинен стати адміністративний та судовий захист суб'єктів права інтелектуальної власності.

Виходячи із реалій сьогодення, Україна потребує ефективної системи охорони та захисту інтелектуальної власності, передусім судового.

Організаційно захист прав громадянина реалізується системою органів та засобів, що охоплюється категорією організаційно правовий механізм держави, який містить в собі сукупність засобів та чинників, здатних забезпечити реалізацію права власності.

На сьогодні саме від вдосконалення організаційно-правового механізму управління захистом прав інтелектуальної власності залежить побудова ефективної системи захисту права власності як кожного окремого громадянина-власника інтелектуального права, так і інституту інтелектуальної власності в країні загалом.

Перспективи подальших наукових розвідок з проблеми дослідження. З огляду на низькі стандарти захисту прав інтелектуальної власності в Україні перспективи подальших наукових розвідок мають бути орієнтовані:

1) на розробку чітких критеріїв та стандартів адміністративних послуг у галузі захисту інтелектуальної власності;

2) на створення науково-методичних комплексів та короткотермінових семінарів, тренінгів, здатних підвищити професійний рівень вітчизняних фахівців в галузі інтелектуальної власності;

3) на посилення інформаційно-просвітницької складової державного управління в даній сфері, оскільки більшість науковців зазначає, що на низький рівень захисту прав інтелектуальної власності впливає рівень правової освіти населення та історико-ментальна спадщина нашої країни;

4) на удосконалення роботи судів загальної юрисдикції, щодо розгляду справ по захисту прав власності окремих громадян, оскільки за визначенням фахівців в Україні судами загальної юрисдикції розглядається мізерна кількість справ про захист прав інтелектуальної власності, однією із причин такого стану справ є низька ефективність судової системи, відсутність спеціалізації та фахівців в цій сфері, значна перевантаженість судів, відсутність ефективної системи виконання судових рішень, відсутність ефективних механізмів збору доказової бази, високий рівень колізійності Господарського та Цивільного Кодексів та ін.;

5) на підвищення ефективності захисту прав інтелектуальної власності господарюючих суб'єктів за допомогою створення патентних судів, запровадження яких потребує відповідного правового та методичного супроводу, напрацювання ефективних механізмів забезпечення виконання прийнятих ними рішень.

6) на науковий супровід та розробку забезпечення прав інтелектуальної власності в Інтернет-середовищі, посилення рівня контролю та відповідальності за використання неліцензійної продукції тощо.

Література.

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р.: Офіційне видання. – К. : Міністерство юстиції України, 2011. – 126 с.

2. Бояр А. О. Інтелектуальна власність: монографія // за заг. ред. – Луцьк.: Редакційно-видавничий відділ «Вежа», 2007.

3. Лонг Д., Рей П., Жаров В. О., Шевелева Т. М., Василенко І. Е., Дроб'язко В. С. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і

національного законодавства і правозастосування: Практичний посібник / Д. Лонг, П. Рей, В. О.Жаров, Т. М. Шевелева, І. Е. Василенко, В. С. Дроб'язко. – К.: «К.І.С.», 2007. – 448 с.

4. Бошицький Ю. Л. Проблеми правотворення в сфері охорони інтелектуальної власності в Україні / Ю. Л. Бошицький // Часопис Київського університету права. –2010. – № 3. – С. 192–196.

5. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.

6. Енциклопедія державного управління: у 8 т./ Нац. акад. держ. упр. При Президентові України; наук.ред.колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 2: Методологія ержавного управління / наук.-ред. колегія: Ю. П. Сурмін, П. І. Надолішній та ін. – 2011. – С. 210.

7. Живко З. Б., Економіко-правові аспекти управління та захисту інтелектуальної власності в умовах інтеграції та безпеки бізнесу // Вісник Донецького Національного Університету, Сер. В: Економіка і право, Вип. 2, 2008. – С. 430-436.

8. Запорожець І. Г. Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І. Г. Запорожець ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2006. – 19 с.

9. Законодавче забезпечення права інтелектуальної власності в країнах Європи (порівняльно-правовий аналіз) / Н. В. Бочарова // Порівняльно-правові дослідження. – 2009. – № 2. – С. 118-123.

10. Інтелектуальна власність [Електронний ресурс] : навч. посіб. / І. О. Мікульонок. – вид. 3, переробл. і допов. – К. : НТУУ «КПІ», 2012. – 238 с. – Бібліогр.: с. 228.

11. Інтелектуальна власність: словник-довідник / за заг. ред. О. Д. Святоцького. – у 2-х т. Т. 2. Промислова власність. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2000.- С. 106.
12. Кузнєцова Т. В. Проблемні питання захисту прав інтелектуальної власності в Україні / Т. В. Кузнєцова // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави – № 3 (7) – 2011. – С. 18–20.
13. Кохановська О. Основні теорії права інтелектуальної власності та їх вплив на розвиток сучасного законодавства України // Право України. – 2011. – № 5. – С. 52–59.
14. Ромат Т. Є. Механізм державного управління у сфері захисту інтелектуальної власності в Україні // авт. реф. дис. канд. з держ. упр.: 25.00.02 / Національна академія державного управління при Президентові України. – К. – 2012. – С. 21.
15. Удосконалення системи управління інтелектуальною власністю / В. В. Ярмош // Економіка промисловості. – 2010. – № 1. – С. 96–101.
16. Цивільний кодекс України. – К.: Атіка, 2003. – 416 с.
17. Шакірова О. В. Захист прав інтелектуальної власності в умовах євроінтеграції України // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpifyua/2011_1/Shakirova%20O.V..pdf.
18. Юридичні аспекти інтелектуальної власності в період глобалізації економічних відносин / В.С. Макода // Судова апеляція. – 2009. – № 3(16). – С. 49–58.
19. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемчушенко та ін. – К. : Вид-во «Укр. енциклопедія». – 1999. – Т. 2: Д–Е. – С. 539.
20. Юркова Є. В. Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Є. В. Юркова; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 15 с.
21. Берестовський І. В. Права людини як відкрита система: теоретико-методологічний аспект // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_pravo/2011_1/files/LA111_43.pdf.

22. США визнали Україну найбільшим порушником інтелектуальних прав // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/top/society/ssha-priznali-ukrainu-naibolshim-narushitelem-intellektualnyh-02052013100300>.

23. The global competitiveness report 2010-2011/ World economic forum. – 2010. – 516 с.

24. The global competitiveness report 2011-2012 / World economic forum. – 2011. – 544 с.

25. The global competitiveness report 2012-2013 / World economic forum. – 2012. – 510 с.